

BAYLE VE HUME

Prof. Richard H. Popkin

Pierre Bayle'in (1647-1706) eserlerinin David Hume'un Felsefesinin formasyonu üzerindeki açık etkisine rağmen bu iki büyük septik arasındaki bağlantı ve gerçek etki miktarını belirlemek üzere aslında yeteri kadar çalışılmamıştır. Bu durumun nedeni Bayle'in eserlerinin geniş hacimde olmasıdır. Burada insanın karşısına çıkan güçlük, birbiriyle ilgili bölümleri eleme yönünden ve Bayle'in kendi görüşlerini kategorize etmek isteyen bütün uğraşılara başarılı bir şekilde karşı koymasından doğmaktadır. Bu son durum yüzünden Bayle'i Hume gibi, kendine uygun bir mevkie yerleştirmek mümkün olmamıştır. E. C. Mosner **David Hume'un Hayatı** adlı büyük eserinde herne kadar Hume üzerindeki her çeşitten etkilere geniş yer ayırıyorsa da Bayle meselesiyle uğraşmayı reddetmektedir. O, şunları söyleyerek kendini mazur göstermeye çalışıyor: «Bayle'de ne hazineler bulunabilir. Ama onları ortaya çıkarmak için de öylesine bir çabaya lüzum var. O, meraklı yanan 21 yaşında biri için uygun bir kaynaktır ama elinde pek az boş vakti olan orta yaşlı biri için kesinlikle sakınılması gereken bir düşündürdür.» John Laird, Leo Courtiness ve Norman Kemp Smith gibi bazı düşünürler de Hume'un kullanmış olduğu Bayle'in anıtsal Dictioner'inin belli bölümlerinin önemli detayları üzerinde çalışmışlardır. Bu çalışmalar özellikle, I nci kitabın II nci bölümündeki şartıcı, **İnsan Tabiatının Matematik Üzerindeki Denemeleri**, I nci kitabın IV ncü kısmında septisizm tartışmaları, ruhun özünün incelenmesi ve Spinoza'nın IV ncü kısmın son parçaları üzerindeki görüşleri ile **Dialoglar'daki** din hakkındaki görüşlerin bazılarını içermektedir.

Onlar problemlerin ortaya konumunun, terminolojinin ve meselelerdeki fikirlerin çok kere doğrudan doğruya Bayle'den geldiğini göstermişlerdir.

Ama Hume'da Bayle'e ait olan temlerin geliştirilmesi, işleniş şekilleri

ve Bayle'den alınışını inceleyen büyük bir çalışma henüz yapılmamıştır. Böyle bir iş yedi sekiz milyon kelimeyi içeren **Dictioner**'i ve dört büyük ciltlik değişik çalışmaları detaylarıyla bilmeyi gerektirdiğinden, Bayle'i 18 nci yüzyılın ilk yarısının en önemli düşünürü olarak kabul edip görmedikten sonra tam manasıyla yerine getirilemez.

Bugün ben, bu iki düşünürün septik görüşlerinin ilgileri üzerinde konuşmak istiyorum. Son zamanlarda Bayle'den seçme yazıların yeni tercümelerini hazırlamak üzere **Dictioner**'i bütün ekleriyle birlikte A dan Z ye kadar okudum. Bütün text boyunca görülen açık sitasyonlardan başka, Bayle ile Hume arasında belli bazı benzerlikler görerek şaşırđım. İki düşünürün septik teorileri birbirine pek yakın görünmesine rağmen kuruluşları bakımından hayli farklı.. On yıl önceki bir yazıda şunları söylemiştim :

«Hume'un eseri bütünüyle Bayle'in bir tekrarı mıdır? Bazıları Hume'un Bayle'den çeşitli fikirleri en serbest bir şekilde almış olduğunu göstermişlerdir. Ama buna rağmen Hume'un şüpheciliği hayli farklıdır. Bayie yalnız yıkmaya muktedir. Hiçbir zaman kurucu olmadı. Hume'un Bayle'in Pironizmi üzerine moral bilimleri kurmak için yeni bir yapı şekli vardı. Kör inanç gözönüne alınmıyabilececek, yerine yeni bir bilim, Frances Hutcheson'm psikolojisi konulacaktı.»

Bugün bu karşılaştırmayı biraz daha genişletmek, önceki yargılarımı bir parça değiştirmek ve her ne kadar Hume'un düşünceleri hem pozitif hem de negatif yönleriyle dolaylı veya dolaysız olarak Bayle'den geliyorsa da **Şüpheci Krize** karşı tavır ve reaksiyonları bakımından aralarında önemli bir fark olduğunu söylemek istiyorum. Ve inanıyorum ki bu farka rağmen Fransız aydınlanması düşünürlerinden herhangi birinden çok Hume, Bayle'in halefidir.

Matthew Maty, Hume'un **Politik Konuşmalar**'ı üzerindeki eleştirisinde, Hume'un metafizik ve moral yazılarının incelik ve amaç bakımından Pierre Bayle'in kalemine yakıştığını söylemektedir. Bu yargı şimdiye kadar şüphe edilmesine rağmen pekçok bakımlardan doğru olabilir. Akıl Çağının düşünürlerinden yalnız Hume, Bayle'in septik, rasyonel olmayan mesajını hatırlıyor ve Bayle'in bütün rasyonel yapıları eleştirisinin yıkıcı etkisini yeni bir yolla kabul ettirmeye çalışıyor olabilir. Bayle'in geliştirdiği **Şüpheci** çığır, Aydınlanma'mn önemli düşünürlerinden çoğu tarafından küçük görülmüş, yanlış anlaşılmış veya inkâr edilmiştir. Tek başına Hume bu çığırını bütünüyle görmüş, bununla tam anlamında ilgilenmiş ve Bayle'den sonra bütün rati-

onel meselelere mutlak bir şüpheyle yaklaşmak gibi Baylevarî bir yaşama tarzı aramış görünüyor.

Tarihsel açıdan Hume Bayle'e bir kaç şekilde bağlanmıştır. Bayle 18 nci Yüzyıl İngiliz düşüncesini dolaylı veya dolaysız olarak etkilemiştir. Hume bu etkilerin girdabı içinde yaşamış ve Denemeler'ini yazmıştır. Hume'un müjdecileri olan iki önemli düşünür, Mandeville ve Shaftesbury, şahsen Bayle'in etkisi altında kalmışlardır. Mandeville, Rotterdam'da bu büyük septiğin yönetiminde çalışmıştır. Shaftesbury ise Bayle ile aynı çatı altında her gün türlü konuları tartışarak yaşamıştır. Bayle'in resmî biyografisi olan Pierre Desmaizeaux Bayle ile Hume arasında yaşayan bir bağ idi. Hume Fransa'dan Denemeler'in müsveddeleri ile döndüğünde Desmaizeaux'nin ikamet ettiği Londra'daki Rainbow kahvehanesinde kaldı. Denemeler'in bir kopyasını Desmaizeaux'ye verdi ve sonra Baylevarî düşüncesinin bu yaşayan temsilcisine sordu «Kitabımı yeteri kadar kavranabilir buldunuz mu? Size doğru geliyor mu? Kitabımın stili ve dili iyice mi?»

Desmaizeaux ilk eleştirilerden birini yazdı ve bu devrimsel eserin yazarının kim olduğunu ilk defa tanıtan, genç Hume'u **La Republic de Letere** dergisinde yazı hayatına iten o oldu. Bu bağlardan daha önemlileri Hume'un edebî ilgileriydi. 1732 yıllarında Hume Bayle'i inceliyordu. İlk defa felsefeye girişi sırasında uğraştığı konuların hemen hemen yarısı Bayle ile ilgiliydi.

Çağdaşlarımızın çoğu gibi Hume'da Bayle tarafından ortaya atılmış çeşitli septik konuları incelemekle işe başlamıştı. Devrin diğer düşünürlerinin çoğu gibi Hume için de **Dictioner** başvurulacak en önemli kaynaktı. Hume **Denemeler**'inde özellikle I nci kitabın II nci ve IV ncü kısımlarında **Elea**'lı Zenon, **Pyron**, **Rorarius** ve Spinoza makaleleri üzerinde çalışırken Bayle'in sınırsız ve çeşitli bilgileri içinden her türden seçmeleri ortaya çıkarıyor.

Matematik üzerine olan şaşırtıcı II nci kısım daha çok Bayle'in Zenon paradoksları ve zaman ile mekânın özü tartışmasına bir giriş ve cevap teşebbüsüdür. Burada Hume'un karışık ve insanın zihnini karıştıran textini Bayle'in Zenon maddesinin F. G. ve H notları ile karşılaştırdığımızda bu iki septik düşünür arasında felsefî analizciler olarak bir fark görünüyor.

Kemp Smith'in «Bayle'in şüpheli kanıt yöntemlerini kullanma tavrında kendine has bir sorumsuzluğu vardı» fikrine rağmen Zenon maddesindeki tartışmalarda analiz yapan bir düşünür olarak gerçek Bayle'i en iyi haliyle görüyoruz. O paradoksları apaçık dile getiriyor ve her uzam, madde, zaman, mekân ve hareket teorisinin çelişme ve saçmalıklarla dolu olduğunu

gösteriyor. Tahribedici bir dialektik ustalıklıla Thales'ten, Descartes, Malebrance, Locke ve Newton'a kadar bütün metafizikçileri yıkıyor. O bu alanda mümkün olan bütün teorilerin tutarsızlık, karışıklık veya çelişmelerle son bulduğunu göstermeye çalışıyor. Bayle kendi sınırsız bilgisini gösteriyor. O her teoriyi yetersizlikleri ortaya çıkıncaya kadar kesinlik ve dikkatle inceliyor. Burada ve Rorarius ile Spinoza maddelerinde ve felsefî meseleleri incelediği diğer uzun yazılarında Bayle bir filozofun filozofudur. Sözü fazla uzatır. Her türlü ölçünün ötesinde dikkatli ve kesindir. Problemleri inceden inceye araştırır. Her düşüncesi insanı açık bir şekilde bir diğerine götürür. Her dilemma karşı olanı, bir diğerine hem de daha az çözülebilir olan bir dilemmaya sürükler. Şüpheli sonuç doğuncaya kadar bütün teoriler birbiri arkasından yıkılırlar, gülünç hale getirilirler ve parçalanırlar. Bayle hiçbir ufak parçayı veya detayı bir yana bırakmaz. O kendisine karşı olanların faydalanabilecekleri kaçamaklar kullanmayı istemez. Ve herşeyden çok kendileriyle uğraştığı teorileri veya problemleri yanlış sunmakla suçlandırılmayacağından emin olmak ister, O, bir filozofun görüşünün mümkün olan her yorumunu araştırır. (Spinoza maddesinin BB notunda, N notundaki saldırısını, Spinoza'nın Modus kavramını yanlış anlayarak temellendirmiş olduğu ihtimali belirince, şayet Spinoza'nın görüşü kendi dile getirdiğinden farklı bir şeyse Spinoza'nın ne demek istemiş olabileceğini anlamak için Bayle çok telâşlanır. O, düşünebileceği ve iştmiş olduğu bütün şıkları, bunlardan hiçbirinin kendi şüpheli saldırısından kurtulamayacaklarını göstermek üzere araştırır.)

Bayle'inkine karşılık Hume'un kitabı Özellikle Spinoza hakkındaki II nci ve IV ncü kısımlarda çok dökük saçıktır. Hume Bayle'den çeşitli cümleler almakta, bunları bir araya getirmekte, problemin farklı tabakalarını birbirine karıştırmakta ve aceleyle bir sonuca varmaktadır. Bayle kaynak olabilecek bütün malzemeyi kullandığı halde Hume yalnız Bayle'den faydalanmaktadır. Hume kendileri hakkında bir şeyler söylediği Spinoza, Zenon, X veya Z ye karşı kayıtsızdır. Hume'un Spinoza tartışması eğer Spinoza'nın asıl söyledikleri üzerine ciddi bir araştırma olarak yazılmışsa skandal sayılabilecek bir uğraşıdır. Halbuki Bayle'in yazısı Spinoza metafiziğinin belli yönlerinin gerçekten ciddi bir analizidir. Hume her ne kadar bir bilgin ve diyalektikçi olarak Bayle ile boy ölçüşemeyecek durumda ise de problemlerle gerçekten ilgilenmiş ve onları çözmeyi istemiştir. Bayle meseleleri sadece birleştirmiş, karıştırmış ve eskisinden daha fazla çözülemez hale getirmiştir. Hume gençlik coşkuluğu ile problemlere yeni bir cevap bulmaya çalışmış-

tir. II nci kısımdaki tartışma işleri karıştırmak ve insanı şaşırtmak için değil bir çözüm bulmak üzere yazılmıştır. Hume aslında Zenon paradoxlarına bir çözüm bulduğunu, zaman ve mekân fikirlerimizin dilemmalardan kaçabileceğini sanıyordu. Hume'un positiv bir hizmet olarak ortaya koyduğu deneysel işaret teorisini şayet Bayie duyabilecek kadar yaşamış olsaydı yıkmaktan zevk duyacaktı.

I nci II nci ve III ncü bölümler boyunca Hume belli bazı önemli felsefî problemleri çözmek veya açıklamak üzere bir positiv teoriler serisi geliştiriyor. IV ncü bölümde yani «Felsefenin septik ve diğer sistemlerinde» kendi positiv teorilerinin gerçekten bir şeyi çözüp çözmediğini görmek üzere, Bayie septisizminin çeşitli dereceleri ile uğraşiyor. Öyle sanıyorum ki en ilgi çekici karşılaştırma imkânı burada ortaya çıkıyor. Bayie, dünya hakkında bir şeyler söyleyen her rasyonel çabayı çözümler ve şüpheli iddialarını geliştirir ve sonra sükûnetle şöyle der :

«Aklımız sadece herşeyi daha şaşırtıcı bir hale getirmeye ve herşey hakkında şüpheler ortaya koymaya yeteneklidir. O şimdiye kadar kendi kurduklarını imha edecek vasıtaları sağlamaktan fazla bir şey yapmamıştır. Akıl gün boyunca ördüklerini gece söken gerçek bir Penelope'dir. Bu sebepten felsefe çalışmalarının bize sağlayacağı en büyük fayda, felsefenin yanlış bir yol gösterici olduğunu anlamaktır. Kendimize başka bir rehber aramak mecburiyetindeyiz ki o da Vahyin ışığıdır.»

Bayie duyumlara ve akla dayanan çeşitli biçimlerde bir septisizm geliştirebilir ve sonra tekrar tekrar bunun aklın karışıklıklara götüren bir yol olduğunu gösterdiğini, aklın bırakılması ve bir başka rehberin, inancın onun yerini alması gerektiğini söyler. Bayie tarafından bütün yazılarında dile getirilen bu durum, daima büyük bir sükûnetle ileri sürülür. O'na göre inanç hiçbir kanıta dayanmaz, tamamiyle kördür. Rasyonel ve akla uygun olanla doğrudan doğruya karşıt durumdadır. Biz aklın kendi kendini daima şaşırttığını gördükten sonra inancı kabule itiliriz. Felsefî analiz kendi kendini yok etmeye doğru yönelir. Pyrron maddesinin C düşüncesinde Bayie, insanın kötü durumunu araştırırken akıl yürütmenin septik sonuçlara götürdüğüne ve hatta insanın tutarlı bir septik bile olamadığına işaret eder. Her ne kadar bu pasaj Pascal ile ilgili çok heyecanlı ve korkutucu bir kısımdan sonra geliyorsa da hemen hemen bütünüyle duygu ve dramadan yoksundur. Bayie gelişmekte olan mutlak şüphelilikten tamamiyle endişesiz görünüyor. Çünkü O, kendi 'zihin dininde' kendi duygusuz inancının sâkin dünyasında yaşamaktadır.

Buna karşılık Hume, şayet insan Bayle'in ortaya attığı bütün şüpheleri kabul ederse nelerin olabileceğini kavradığı için endişelidir. O, bu şüphelerin kaçınılmaz ve cevaplandırılmaz olduğunu gördü. Onların korkunç sonuçlarından biz, kör inanç vasıtasıyla kurtulamayız ama bir şans eseri olarak mucizevî bir şekilde tabiat bize yardım eder. Hume burada açıkça insanın kurtuluşunun ip ucunu Bayle'de değil Pascal'da O, nun şu düşüncelerinde bulmaktadır. «Bu durumda insan ne yapacaktır? Her şeyden şüphe mi edecektir? Eğer uyanıksa, çimdiklenmişse, yanmışsa bunlardan şüphe mi edecektir? Varlığından da mı şüphe edecektir?»

O hiçbir zaman bu duruma erişemeyecektir. Ve ben insanın hiçbir zaman gerçek anlamda tam bir pyronist olmadığını söylüyorum. Tabiat yetersiz aklımızı destekler ve böyle çılgın bir hale gelmesine engel olur.»-diyor Pascal-

Hume kendisinin septik çığıra karşı bulduğu çözüm şeklini tekrar tekrar dile getirdi.

«Eğer tabiat çok kuvvetli olmasaydı, felsefe bizi Pyronien kılacaktı.»

O kendisinin ve Bayle'in ileri sürmüş oldukları septik iddiaların «hiçbir cevap kabul etmediklerini ve hiçbir kanaat doğurmadıklarını» gördü. Bundan dolayı «Tabiatın bütün septik iddiaların gücünü zamanında kırması ve onların akıl üzerinde dikkate değer bir etkilerinin olmamasını sağlama-sı memnuniyet vericidir. Onlar bütün kanaatleri yıkmadıkça ve insan aklını bütünüyle imha etmedikçe, kendi kendilerini yok edeceklerine inanmamız gibi bir durum hiçbir zaman olmayacaktır.»

Hume, Bayle'in, herhangi bir intellectuel görüşle, aklın çözmeye muktedir olamadığı problemleri ortaya attığı ve dünyamız üzerine hiçbir uygun ve tutarlı açıklama yapılamıyacağı hakkındaki genel iddiasını kabul etti ve pekiştirdi. Bundan sonra Hume, Bayle hiç aldırış etmediği halde, aslında herşeyden şüphe edilirse insanın nasıl yaşayabileceğini düşünüp bundan üzüntü duydu. Eğer kendilerini haklı çıkaracak hiçbir neden bulamıyacak-sak inançlara nasıl bağlı kalabiliriz? Bayle inançlara bağlayabileceğimiz ve septik iddialara karşı olan dört yol ortaya atmıştı.

«İnananlar için Tanrı'nın inayeti, diğer insanlar için eğitimin gücü ve şayet arzu ederseniz, insanların kararlara varmak için bilgisizlik ve tabii yönelişleri.. Bütün bunlar Pyronienlerin okları karşısında delinmez bir kalkan meydana getirirler.»

Hume, bunlardan ilkinin hiç ele almamış sadece ötekilerle, inançların psikolojik ve biyolojik temellerini araştırmakla ilgilenmiştir. Tabiatın baskı

yapıcı ilgileri bizi bazı görüşleri kabule zorlar ve böylece bizi bütünüyle septik olmaktan korur.

«Tabiat mutlak ve kontrol edilemez bir gereklilikle bizi nefes almak ve duygulanmak üzere olduğu gibi, yargılar vermek üzere de belirlemiştir.»

Ama bu tabii olarak güçlendirilmiş inançlar bile septik iddialarla çürütülebilir, tabiat bir başka çözüm tarzı sağlamamıştır.

«Bu septik şüphe, kendisini ne kadar uzaklaştırmaya çalışırsak çalışalım, hatta bazan ondan tamamiyle kurtulmuş gibi görünsek bile, her an üstümüze daha fazla çöker. O, akıl ve duyular yönünden hiçbir zaman kökten tedavi edilemeyecek bir hastalıktır. Herhangi bir sisteme dayanarak aklimızı veya duyularımızı savunmak imkânsızdır. Onları bu tarzda haklı çıkarmaya çalıştığımız zaman sadece açığa çıkarmış oluruz. Septik şüphe bu konuların üzerinde köklü ve derin bir şekilde düşünmek yüzünden tabii olarak doğduğundan bu düşünmeyi ister lehte ister aleyhte genişlettiğimiz takdirde şüphe daima artacaktır. Yalnız dikkatsizlik ve aldırış etmezlik bize bir çare sağlayabilir.»

Tabii dikkatsizliğimiz, şaşırılacak olan doğal yeteneklerimiz, daima felsefe çekmecelerinde kalacak olan doğal yeteneksizliğimiz, günümüzü kurtarır.

Hume, şayet tabiat bize yardım etmeseydi bizim veya hiç olmazsa kendinin şüpheden çıldırabileceğini gördü. Kendimiz ve inançların nedenleri hakkındaki psikolojik buluşlarımız bile güvenilmez olacaktı. Hatta Hume'un kendi sistemi kendinden doğan septik hücumlar karşısında parçalanıp harap olacaktı.-Passmore'un «sahnevarî ve melodramatik bir tonda» yazıldığı iddia ettiği **Denemeler**'in I inci kitabının sonunda Hume mutlak şüpheciliğin darbelerini ve inançlar için herhangi bir alanın yokluğunu görür ve duyar. Bayie, kendi resmî dinî durumu dolayısıyla bu vaziyeti korkmaksızın ve titremeden kabul eder ve inancın bir inayet, eğitim, bilgisizlik veya tabiat meselesi olduğunu düşünüp, insanın bunlardan hangisi olursa olsun biriyle yaşayabileceğini söyler. Hume bunu kabul edemez o, bir yandan İskoçyah Moralistlerden, diğer yandan Bayle'den çıkarılan inanç psikolojisinin detaylarını inceler. Bayle'in bir Ateist toplumun nasıl işleyebileceği, Hristiyan ahlâkının niçin bu kadar bozulduğu ve Pagan Greklerinin herhangi bir ahlâka sahip olup olamayacakları açıklamaları, buna ek olarak Mandeville'in, Shaftesbury'nün, Hutcheson'ın ve piskopos Butler'm moral duygularımızın nasıl çalıştığı hakkındaki teorileri Hume'a yeni bir düşünce alanı sağladı. O, bu alan içersinde ister dinî, ister felsefî, ister bilimsel olsun bütün inançları

içgüdüünün, hayvansal inancın âdet ve alışkanlığın etkileri olarak görebildi. Ama Hume, inanç teorisine niçin inanmalıyız sorusunu gözönüne aldığında, Bayle'in hiçbir zaman görmediği bir şekilde mutlak şüphenin yokedici imkânlarını gördü. Bunun sonucu olarak da Hume, kendi başarıları hakkmda derin bir septik umutsuzluğa düştü.

«Bundan dolayı bize yalancı bir akıl ve hiçlik arasında bir seçim yapmaktan başka bir seçme hakkı kalmadı» -diyor Hume-

O, bütün bu şüphelerin zihnini yakmış olduğunu kendisinin âdeta «bütün inanç ve akıl yürütmeleri inkâra hazır olduğunu, hiçbir fikre bir diğerrinden daha mümkün ve muhtemeldir diye bakmadığını» söylüyor ve şöyle devam ediyor «ben neredeyim veya neyim? Varlığımı hangi nedenlerden çıkarıyorum? Ve hangi şartlara döneceğim? Bütün bu sorularla karşı karşıyayımı ve kendimi tahayyül edilebilecek en acıklı bir durumda, en derin bir karanlıkla çevrilmiş, bütün fakülte ve üyelerimin kullanımını kaybetmiş olarak hayal etmeye başlıyorum.»

Bu noktada şüpheci kriz Hume'u «felsefî bir melânkoli ve çılgınlığa» doğru götürüyor.-Bayle'de böyle olmamıştı -Hume kendine rasyonel bir çıkış yolu bulamıyor. O'nu kurtaran kesinlik felsefî sorusuna karşı dikkatsiz kılan, oyalanması için başka bir yöne çeviren yalnız ve yalnız tabiat oluyor. Bundan soma Humevarî hayat, insan birşeyi daha iyi anlamaya çalıştıkça insan daha derin septik karanlıklara sürükleyen zihnî araştırma ile, içinde şüpheci problemlerin existentiel önemlerini kaybettikleri, değişiklik ve eğlencenin hâkim olduğu, tabiatın cömert önderliği ile şartlandırılmış rahatlatma dönemleri arasında devamlı bir gidiş geliş halini alıyor. Ama septik kriz hiçbir zaman çözümlenmiyor. Sadece doğal hayatımızı hayvanî inanç, âdet, alışkanlık ve içgüdülerle yaşarken geçici olarak unutuluyor.

Bundan dolayı Bayle'm ve Hume'un şüpheciliği bünyeleri bakımından hayli farklıdır.

Bayie daha dikkatli bir analizci ve şüphecidir. «Şimdiye kadar yazılmış olan düşünce sanatının en büyük ustası, büyük ve bilge Bayie bütün sistemleri yıkar» diyor Hume..

Hume, dikkatsiz bir tavırla hemen hemen herşey hakkında aynı şüpheleri geliştirerek devam ediyor. Bayle insan aklıma olan güvenini kaybetmiş olmakla üzüntü duymadığından intellectuel dünyada yapmakta olduğu yıkıntılara sükûnetle bakabildi. O'nun bir cevabı vardı. Aklı bırak ve kör inançla yaşa..

Hume, Bayle'in şüpheci silâhlarının mirasçısı oldu, ve Aydınlama'nın

bütün büyük düşünürleri içinden yalnız O, Baylevarî Septisizmin yıkıcı gücünden insanı koruyacak olan yeni yöntemler ve veriler olmadığını gördü. Ama Hume, Bayle'in resmî inancını paylaşmamış olduğundan septik krize sâkin bir gözle bakamadı. Bu O'nun için kaçınılmaz bir hayat gerçekliği idi. Bir düşünür olarak, herne olursa olsun hiçbir inanç için «Haklı çıkarılabilir» bir temel bulamadı. Ama bir insan olarak, buna rağmen, kendi haklı çıkarılmamış ve haklı çıkarılamaz inançlarıyla yaşamak zorundaydı. Kendi intellectuel merakı O'nu durumun kaçınılmazlığını ve umutsuzluğunu kavramaya sürüklediği her seferde Tabiat, krizin zihnindeki korkutucu önemini kaybettirmeye sebep olarak ve O'nu başka yönler iterek kendisine yardım etti. Hume'un kaderi kendi septisizmini Bayle'in sert analizleri ve Pascal'ın çok kuvvetli heyecanları arasında yaşamak üzere çizilmişti. O, sırayla bu aşırılıklardan önce birine sonra diğerine yönelecek ve ne Bayle'in sakin cenetini ne de Pascal'ın kesin çözüm şeklini bulabilecekti. Tatmin edici olmayan araştırma, bunun korkutucu sonuçları, oyalanmalarla gelen geçici sükûnet, araştırmaya dönüş v.s. bütün bunlar belki de modern insanın kaderidir. Hume, Bayle'in septik çalışmalarını aldığı için bir anlamda O'nun mirasçısıdır. Ama Hume, Bayle'in resmî inancına sahip olmadığından veya içinde herşeyin şüpheli olduğu bir dünya karşısında O'nun kadar sakin kalamadığından, bunun insanı içinde bıraktığı korkutucu durumu gördü. Bayle'i ve İskoçyalı Moralistleri izleyerek inançlarımızı nasıl edindiğimizi açıklamak üzere ipuçları sağladı. Ve ne kadar açıklarsa açıklasın korkutucu sorunun-yani inançlar doğru mudur sorusunun-halâ durduğunu gördü. Ne Baylevarî ne de Pascalvarî inanç olmayınca Hume yalnız hayvanî inanç ve cömert tabiatın mutlu ve mucizevî rehberliği ile başbaşa kaldı. Böylece O, Bayle'in septisizmi bütünüyle kabul edilip, çözüm tarzı tamamıyla reddedildiğinde dünyanın korkunç boşluğunu ve anlamsızlığını, Aydınlanma devrinin trajedisini kavrayan ilk düşünür oldu.

Çeviren : Neclâ Arat

